

[EST](#) [ENG](#)

EHITUSKUNST

uurimusi arhitektuurist ja teooriast
investigations on architecture and theory[ehituskunst](#) [osta](#)

search

41-42

[Index](#)

39-40

41-42

43-44

45-46

47-48

49-50

53-54

55

56

57

58

Katrín Paadam. Kopli liinid – kas oma või võõras allakäigutee?

Üheksakümnendate lõpus vahendab Peter Hasdell oma muljeid Tallinna linnamaastikust kui kohati stalkerlikust tühermaast.[1] Autor püüab võõras linnas avastada tähendusstruktuure ja nende kajastumist linnakaartidel, leides, et viimased pigem hoiuvad sellest kui avavad linna tegelikku mitmekülgust. Sellise hoiaku seob Hasdell ideoloogiliste muutustega Eesti ühiskonnas. Põhimõtteliselt pole väites, et linnakaart ei ava täiuslikult linnade olemust, s.t inimese ja linna suhet, midagi uut. Kaardilugemine eeldab põhjalikumaid teadmisi, kujutlusvõimet, mis tugineb nagu mõistminegi kultuurikogemusele.

Ükski kaart ei kajasta elanike staatust, nende linnas toimetuleku määra, nende saavutusi ega pettumusi. Üheselt mõistetav ja tunnetatav on ehk vaid linnasüda, mida markeerivad hinnatud kultuuriobjektid: ooperimajad, kunstigaleriid või kuninglikud residentsid. Nii pole kaardilt loetav ka Londonis slumme asendanud kõrgklassi elamutega ümbritsetud tuntud parkide kõrval turismikeskusest vaid veidi eemal asuvad muljetavaldavalt hoolitsetud avarad rohealad, mille kasutajaiks kogu Inglismaal ühe vaeseima piirkonna Hackney elanikud... Need on selle linna valikud, mis kaartidel vaid vihjamisi kõnelevad erinevate huvidega linlaste läbirääkimistel sündinud otsustest.

Kuigi enamasti hädavajalikud, ei ava kaardid juhuslikule võõrast linnast läbikulgejale näiliselt tuttavate märkide taga peituvat sisu ja kujunemislugu. Linnad on harva nii üheselt loetavad, nagu võiks eeldada viimase sajandi võimsast linnastumise kogemusest. Kuigi paljud linnadistsipliinid on andnud linnaprotsesside kohta hulgaliselt informatsiooni, millest suur osa on saanud teadmiste ühisosaks väga erinevates kultuurides, on igas linnas ruumi linlaste tegevuses ja ehitistes avalduvate mitmekesiste ja üha uuenevate identiteetide avastamiseks. Poetiseeritult on seda kujutanud kunsti retseptiooni käsitlevas essees Jennifer Winterson: „Kaua maali ees seismine võrdub sattumisega võõramaisesse linna, kus järk-järgult ihast ja ahastusest kantuna alguses võtmesõnad ja seejärel süntaks hakkavad seletama arusaamatut vaikust. Kunst, kogu kunst, on võõramaine linn ning me petame end, kui mõtleme, et ta on meile tuttav. Keegi pole üllatunud selle üle, et võõramaine linn elab oma kommete järgi ning räägib iseenda keeles.”[2] Küsimus selles seisnebki, kas me tahame mõista märke, nagu osutab Calvino,[3] või jääme igavesti visuaalseid muljeid ahmivaiks ja neid omaenese esteetikaskaalal järjestavaiks kulgejaiks.

Jonathan Raban on rõhutanud oma dekonstruktivistlikus linnakäsitluses „Pehme linn“, et linnas elamine on kunst toime tulla võõrastega.[4] See väide ei kehti üksnes võõrana võõras linnas viibijate kohta. Me oleme võõrad ka oma linnas, sest me ei tunne siin kõiki paiku ja hindame neid

Toimetuselt

Andres Kurg
GB**Tõnis Kimmel**
Veel kord sekkumisest**Kalle Komissarov**
Kõvaks keedetud arhitektuur**Indrek Peil**
Arhitektuur kui vastuolude distsipliin**Tõnu Laigu**
Optimismi viljad**Katrín Paadam**
Kopli liinid – kas oma või võõras allakäigutee?**Intervjuu**
Intervjuu rumeenia-hollandi kunstniku Cälin Daniga**Mike Davis**
Slumme Planeet**Stephen Cairns**
Triivimine. Arhitektuur migratsioon

vaid eelarvamustele ja kuuldustele toetudes. Rabani arvates seguneb linnas sedavõrd palju identiteete, et siin on raske iseendaks jääda.

Samas esinevad kindlad identiteeditabud: teatud sotsiaalsete rühmade taunitava käitumisviisiga seostatavad võõrad paigad oma linnas, millega samastuda ei soovita. Sotsiokultuuriliselt determineeritud negatiivne kohaidentiteet iseloomustab erineva mitmekesise eellooga slumme ja getosid, mis sümboliseerivad oma lagunenu majadega põlatud „elupaketi“ märgina[5] sotsiaalset saamatust ja ebaedu. Sotsiaalse ja füüsilise keskkonna nukra harmoonia täiuslike esindajatena tähistavad mineviku slummid ja moodsad getod vaesuse ruumilist kontsentratsiooni linnas. Üks sellise märgi kandjaid on Tallinna Kopli liinid.

Kopli liinid on teiste linlaste kujutluses räpased kokkuvarisemisohus majadega asotsiaalide kogunemisaik, kus „normaalne inimene“ elada ei saa. Suhteliselt tõepärane pilt, mida on nüüdseks juba raske ümber lükata, sest liinide allakäik, mis algas pärast Teist maailmasõda, on jätkunud tänaseni ning tekitanud peaaegu kõigi klassikaliste slummi tunnustega elamispaiga. Välja arvatud ülerahvastatus või tihelolek, millega umbes saja aasta jooksul kuni eelmise sajandi 60-ndate lõpuni näiteks Inglismaal slummide lauslammutamist põhjendati. Suur osa liinide kortereist on kas tühjad, elanike poolt kokku ehitatud (kahest ühetoalisest), kasutusel elanike puukuuride või muude panipaikadena või hõivatud moodsa aja skvotterite ulualustena. Olgu nendeks siis elupaiga kaotanud uued linnaaessed nagu töötud, kodutud, vanemate hoolitsuseta lapsed või laste hoolitsuseta jäänud vanad vanemad või narkomaanid, alkohoolikud või sisserännanud õnneotsijad. Kogu nimetatud tabuseltskond on liinidele küll tunnuslik, kuid mitte üheselt identifitseeritav. Samal ajal kui see kõrvaline linnaküla on avatud aina uutele ühiskonna heidikutele, leidub siingi pikaajalisi elanikke, kes parema võimaluse puudumisel või heas usus ja lootuses, et mingid otsused selle piirkonna kohta siiski linnajuhtimise tasandil tehakse, siin samuti edasi elavad.

Kümne aasta eest läbi viidud elanike uuring, kus püüti välja selgitada inimeste suhtumist oma linna elamispaikadesse ja nende ootusi seoses avaliku ja residentaalse ruumi arendamisega Tallinnas, osutas selgelt, et Kopli ja liinid eriti on üks peljatuid piirkondi pealinnas. Vaatamata sellele, et enamik küsitletuist polnud seal ise kunagi käinud...

Äärmuslike, nii positiivsete kui negatiivsete imagote, levikule ja kinnistumisele on ikka pinnas soodne ning Kopli puhul aitavad sellele kaasa ruumiline paiknemine linna äärealal, multifunktsionaalse elukeskkonna puudumine (vähestel on sinna asja), väga kehvast seisust, remontimata, osaliselt laudadega kinni löödud aknaavade, ripakil uste ja pooleldi sisselangenud katustega, kohati ka poolpõlenud kortermajad. Kopli-hirmu võimendab ka kriminaalseid uudiseid ning aastate vältel linnajuhtide nõutukstegevaid hoiakuid vahendav meedia. Kõige selle kõduneva kõrval aga märkab vaatleja, et nii mõnegi maja uks on värvitud ja lukustatud, akende ees puhtad kardinaad... Lootus või paratamatus?

Veel kuuekümnendatel ühiselt korrastatud majadevahelised haljasalad on kadunud, ilmselgelt ka naabrite ühtsustunne ning üheselt mõistetavad väärtused. Elanikkond on vahetunud, „koduinimeste“ osakaal vähenenud peavarju otsijate arvelt, väärtustatud residentsi-identiteet olematuks muutunud ning asendunud võõraste hoiakus tunnetatud stigmatiseeritusega. Väärkuse on välja vahetanud kaitsepositsioon iga „sissetungija“ ehk siia juhuslikult uudistama tulnud võõra vastu.

Kopli liinidel ei kohta enam ammu klassikalistest uurimustest[6] tuntud töölisperekondade lähedussuhetele tuginevast identiteeditundest kantud slummi elustiili. Slummide likvideerimist terveid elamukvartaleid lammutades on teatavasti kritiseeritud just kogukonnasidemete lõhkumise pärast. Ümberasustatud elanikkonna seas polnud võimalik neid enam endise tugevusega taastada. Kopli liinidelt on positiivne slummi-identiteet kadunud juba enne selle lõplikku likvideerimist. Nüüdseks siia koondunud sotsiaalne kapital, mis veel 1990-ndate teisel poolel[7] tähendas informaaalse sotsiaalse kontrolli toimimist vähemalt „naabruskonna nuhtluseks“ kujunenud uusasukate üle, on märgatavalt nõrgenenud. Pigem on siinne slumm transformeerumas getoks, kus on leidnud elamisvõimaluse linlased, kes tunnevad end ühiskonnas tõrjutuna ja kellel on tõrjuv hoiak muutuste suhtes.

Kopli liinide lõputu allakäik elukeskkonnana on viinud selleni, et siin ei ole enam eriti midagi päästa, vähemalt kooskonna mõttes. Uuem mõtlemisviis human flourishing[8], mis erinevusi sallivana väärtustab linnas mitmekesisivaid elustiile ja elamisviise, jõuab Kopli kui ajalooliselt väärtusliku sotsiaalselt ja füüsiliselt tervikliku elamiskonteksti säilitamiseks Eestisse ilmselt hilinenult.

Detailplaneeringu lähteülesandest on küll lugeda, et mõned kortermajad siiski säilitatakse ning moderniseeritakse elamiskõlblikuks. Küll ei selgu sellest dokumendist, kas ka mõni baraki tüüpi hoone renoveeritakse. Eluasemekeskonna uuendamisel võiks seda nii ajaloo kui elanike huvides teha, luua üks kooskonna ühiskasutuses koht (näiteks ühistu koosolekute pidamiseks), mis rahuldaks ka elanike vajadusi vaba aja veetmisel, lastest pensionärideni. Loodetavasti on linnaametnikud õppinud rohkem respektierima muinsuskaitseeksperptide seisukohti; nende väitel on hooned vastupidavast ja kvaliteetsest puitmaterjalist ehitatud. Mõnede barakkide lammutamisel oli seda ka kõrvalseisjatel võimalik tunnistada. Veel 1990. aastate lõpus väitsid aga linnaametnikud intervjuusid andes[9], et nende hinnangul on siinsed majad peamiselt kerged ehitised, mis olid möödunud sajandi alguses mõeldud kasutamiseks vaid 10 – 15 aastaks...

Kopli slummi või siis pigem geto likvideerimisel on vähe ühist igapäevaelus sündiva „sotsiaalse ruumi“ ja linnakaartidel eksisteeriva „abstraktse ruumi“[10] tõlgendajate vahelise vastuolu klassikaliste juhtumitega – liinid ei ole olnud atraktiivne tegutsemiskeskond ei ametnikele ega kinnisvaraarendajatele ning siinse elamiskonteksti hääbumine on olnud pigem iseeneslik. Seda selles mõttes, et liinide käekäiku pole vastutavad institutsioonid sekkunud. Elanikel, kes omandireformi alguses siin juhtusid elama, polnud selleks aga võimalust mitte ainult majanduslikel, vaid ka õiguslikel põhjustel – korterite erastamisõigus ei laienenud siinsetele üürnikele. Konfliktset on eelseisvate muutuste kontekstis ehk sedavõrd, et praeguseks kujunenud olukorrale vaatamata on osale elanikest isegi mõte Lasnamäe tüüpi elamisperspektiivist vastumeelne. Valida saavad praegustest veel siia jäänud elanikest aga vähesed.

Ei saa väita, et liinide elanikud oleksid kunagi varem esindanud seda sotsiaalset kihti, kellel suured valikuvõimalused. Kuid 1930. aastate lõpuks, enne allakäiku nõukogude okupatsiooni tingimustes, oli Koplast saanud üks Tallinna hinnatumaid tööliste elupiirkondi. Odavad töölistkorterid, näiteks kivitrepikojaga kahekorruselistes puitmajades, olid küll väikesed ja väheste mugavustega, kuid puudusi kompenseeris suurepärase keskkond: mereäärne asukoht, hästi välja arendatud infrastruktuur teenindus-, kaubandus-, meditsiini-, haridus- ja

kultuuriasutustega. Oma tagasihoidlikul moel oli Kopli elukeskkond peaaegu täiuslik, igal juhul kompaktne ja käepärane. Tallinna Tehnikaülikooli asutamine liinide lähedusse täitis kindlat eesmärki seda piirkonda veelgi väärtustada. Aleksander Lomani 1938. aasta Varamus avaldatud tuleviku suhtes optimistlikust artiklist^[11] võib järeldada, et sellise elukeskkonna kvaliteedi saavutamine oli võimalik tänu planeerimisotsustele ja tegevusele, mis integreeris mitmeid institutsioone linnaametitest kinnisvaraarendajateni. Ei investeeritud üksnes uusehitusse, vaid ka vanade elamute renoveerimisse ja hooldusesse.

Seevastu ainukesed Kopli arengut mõjutanud linnapoliitiliselt arvestatavad otsused, mis sotsialismi ajal tehti, peegeldavad ebaõnnestunud eluasemestrategieid: Kopli nagu paljude teiste vanemate elupiirkondade aeglane hääbumine algas eluasemeinvesteeringute suunamisega paneelkolosside rajamisse. Alainvesteeringud elamute ja avalike hoonete renoveerimistegevus koos muutustega elanikkonnas (immigrantide sissevool ja ettevõtlikumate või uutes tingimustes sotsiaalselt võimekamate endiste elanike lahkumine) tõi kaasa pidurdamatu kultuurilise muutuse. „Linnaküla“ püsis, kuid identiteet ja käitumismuster muutus.

Iseseisvuse taastamise ajaks, kui liinide maine oli küll lootusetult madal, oleks seda eluasemekeskonda olnud võimalik veel taastada ja uuendada – eeskuju ju 1930-ndatestki olemas. Või näiteks tänapäeva Rootsist Göteborgi Lindholmeni lammutamisohus puitasumi edukas taastamisstrateegia 1980-ndatel. Kuid linnapoliitilise institutsionaalselt integreeritud strateegia puudumine, usaldamatus professionaalsete ekspertide (arhitektide, arhitektuuriajaloolaste, muinsuskaitse asjatundjate, linnateadlaste) vastu, elanike kui läbirääkimispartnerite ignoreerimine, vastutustundetud otsustamatus ning ilmselt ka otsustajate võimetus või teadmiste nappus soodustas jätkuvat allakäiku.

Kopli liinide tänaseks juba vältimatuks kujunenud likvideerimine tähendab ühe elamispaiga loo lõppu. Kaardilt see koht ei kao. Kuid ühena paljudest slummilugudest teadvustub see uute identiteetide kontekstis tulevikus vaid üksikute huviliste ja linnaurijate jaoks. Kellele ikka niisama lihtsalt meenub, kuidas Pariisi tänavate linnast sai bulvarite linn?

(↵ returns to text)

1. Peter Hasdell, Tallinn – A Map of Provisional Territory. – Nordisk Arkitekturforskning, 1-2, 1998, lk 69 – 82.↵
2. Jennifer Winterson, Art Objects. Essays on Ecstasy and Effrontery. London: Vintage, 1996.↵
3. Italo Calvino, Invisible Cities. Washington: Harvest Books, 1979.↵
4. Jonathan Raban, Soft City. London: Harvill, 1988 (1974).↵
5. Elupaketi mõiste on kohandatud C. Gurney ja R. Rowlandsi noorte eluasemehoiakute uurimusest, vt Housing, Theory and Society, Vol. 17, No 3, 2000, lk 121 – 130.↵
6. Vt Michael Young, Peter Willmott, Family and Kinship in East London. London: Penguin Books, 1986 (1957).↵
7. Kas Kopli liinidel on tulevikku elukeskkonnana? Juhtumiuuring. Tallinna Tehnikaülikooli haldusjuhtimise ja majandusteaduskonna üliõpilaste linnasotsioloogiline uurimustöö, 1998. Käsikiri.↵
8. Patsy Healey, Institutional theory, social exclusion and governance. – Ali Madanipour, Goran Cars, Judith Allen (toim), Social Exclusion in European Cities. Processes, Experiences and Responses. Regional Policy and Development Series 23. London & Philadelphia: Jessica Kingsley Publishers, Regional Studies Association, 1998, lk 53 – 74.↵

9. Kas Kopli liinidel on tulevikku?9

10. Henri Lefebvre, The Production of Space. London: Blackwell, 1991.9

11. Aleksander Loman, Uus Kopli. – Varamu, 1938, lk 725 – 736.9

© 2013 Ehituskunst, Eesti Kunstiakadeemia